

# HVAD ER APOLOGETIK?



Centerleder, ph.d., cand.theol. Emil Børty Nielsen

Resumé: Denne artikel undersøger og diskuterer det meta-apologetiske spørgsmål: Hvad er apologetik? Forfatteren præsenterer to meta-apologetiske positioner: rationel og holistisk apologetik. Dernæst præsenterer han to måder, hvorpå man kan klassificere apologetiske metoder. I anden del af artiklen videreudvikler forfatteren den holistiske tradition og definerer apologetik som en persuasiv praksis, der søger at vise, at den kristne tro er god og sand. Herefter fremstiller han en ny klassifikation af apologetik, der indeholder fem metoder. Afslutningsvist argumenterer artiklen, at der ikke findes noget objektivt sandt svar på spørgsmålet om apologetikkens natur. Man er derfor nødt til at vælge en definition. Videre argumenteres der for, at en holistisk definition bør foretrækkes, da det giver en bedre forståelse af den apologetiske praksis.

## Introduktion

Kristen apologetik<sup>1</sup> er siden 1990'erne blevet en kendt og udbredt disciplin inden for teologien, selvom feltet endnu domineres af evangelikale røster. Nogle teologer anklager apologetik for at være en form for teologisk rationalisme (Barth 1968, 35; Penner 2013, 4-7; Graham 2017, 8). Det har fået flere til at efterspørge en nytænkning af apologetikken som felt (Vanhoozer 2006, 42; Penner 2013, 12). Derudover mangler det apologetiske felt en systematisk refleksion over apologetikkens natur og metode. Der findes mange forsøg på at definere apologetikkens natur (se nedenfor), men næsten ingen sammenligning og diskussion af disse definitioner. I denne artikel vil jeg først skitsere

to centrale meta-apologetiske positioner og, dernæst, fremstille en ny ramme for apologetik i forlængelse af den ene meta-position. Artiklen indeholder altså to dele. Først vil jeg undersøge, hvordan en række centrale kristne tænkere har forstået apologetikkens natur og klassificeret forskellige tilgange til apologetik. Dernæst vil jeg med udgangspunkt i nogle af disse synspunkter formulere et nyt rammeværk for forståelse af apologetikkens natur og metode. Artiklens overordnede spørgsmål er altså det meta-apologetiske spørgsmål: Hvad er apologetik?<sup>2</sup>

### En undersøgelse af apologetikkens historie, natur og klassifikation

Artiklens første del består af tre afsnit. Først vil jeg kort skitsere apologetikkens historie. Dernæst vil jeg undersøge, hvordan kristne tænkere i den evangelikale tradition i det 20. århundrede har forstået apologetikkens natur. En udtømmende redegørelse er umulig, så jeg har valgt at fokusere på det, som jeg mener, er de to vigtigste og mest udbredte meta-apologetiske positioner i dag. Den første position er den klassiske evangelikale tilgang til apologetik, som jeg har navngivet *rationel apologetik*. Inden for den evangelikale tradition findes der dog også en nyere strømning af tænkere, der bruger begrebet i en bredere forstand. Denne position kalder jeg *holistisk apologetik*.<sup>3</sup> I det tredje og sidste afsnit vil jeg undersøge og diskutere, hvordan kristne tænkere har kategoriseret forskellige tilgange til apologetik.

#### Apologetikkens historie

Den kristne apologetik har sine rødder i Bibelen og i antikken. I 1 Pet 3,15-16 opfordrer Peter de kristne til at være rede til at forsvare (apologia) deres tro, når nogen stiller dem til regnskab. Paulus ser forsvaret for troen (apologia) som en central del af hans tjeneste som kristen (Fil 1,7.16). Den græske term »apologia« stammer fra en antik juridisk kontekst. Når én af byens borgere blev anklaget for en forbrydelse, fik han mulighed for at holde en forsvarstale (apologi). Talens mål var at overbevise de andre borgere om, at han var uskyldig og derfor ikke skulle idømmes nogen straf. Den mest kendte af sådanne forsvarstaler finder vi hos Platon i Sokrates' forsvarstale. Der findes dog også en række eksempler i Apostlenes Gerninger, hvor Peter, Stefanus og Paulus anklages for at være kristne (ApG 4; 7; 22-26).

I oldkirken blev en række kristne tænkere som Tertullian og Justin Martyr kendt som apologeter. Det skyldes, at de skrev bøger henvendt til offentligheden, der skulle imødegå de anklager, som de kristne i oldkirken var udsat for (Hansen 2014). I middelalderen spillede apologetik som begreb ikke nogen stor rolle. Det skyldes nok til dels, at man befandt sig i en kulturel situation, hvor den kristne tro ikke i særlig høj grad blev udfordret af andre livssyn. Dette ændrede sig dog med oplysningstiden.

Google har udviklet søgeplatformen Ngram, hvor man kan se, hvor meget et ord er brugt i den engelsksprogede litteratur, som Google har digitaliseret. En søgning på ordet »apologetics« viser, at termen var relativt sjælden i begyndelsen af det 19. århund-

rede. Ét sted man finder begrebet, er hos Friedrich Schleiermacher. I 1799 udgav han sit kendte værk *On Religion: Speeches to its Cultured Despisers*. Han bruger ikke ordet »apologetik« men første kapitel er navngivet »forsvar«. Bogen er et forsøg på at vise, at oplysningstidens fornuftsiver ikke behøver at medføre en opgivelse af al form for religion (Schleiermacher 1893). Senere (i 1830) udgiver Schleiermacher *Brief Outline of the Study of Religion*, hvor han refererer til apologetikken som et teologisk felt, der søger at overbevise dem uden for den protestantiske kirke om, at de skal blive en del af kirken (Schleiermacher 1850, 106-7).

Ifølge Google Ngram vokser brugen af ordet fra 1840'erne og frem til cirka 1910. Man kan forestille sig, at det skyldes, at kirken i vesten i højere og højere grad mødte kulturel modstand, hvilket gjorde det relevant at bruge et ord som »apologetik«. Fra 1990'erne vokser brugen af begrebet igen frem til omkring 2010. En vigtig faktor i denne udvikling er sandsynligvis terrorangrebet mod World Trade Center i 2001, der var med til at føde en ny religionskritisk strømning i vesten. Denne strømning kom blandt andet til udtryk i den såkaldte »nyateisme«, der blev offentlig kendt i 2004 med Sam Harris' bog *The End of Faith* og nåede sit klimaks i 2006 med Richard Dawkins bestseller *The God Delusion*. Nyateismen var således sandsynligvis med til at forny interessen for apologetik i den engelsksprogede verden. Siden 2010 har interessen for apologetik stabiliseret sig. Det er efter min erfaring stadig en term, der primært bruges af evangelikale, om end man også finder den brugt af andre kirkelige traditioner fra tid til anden.

Apologetikken har således en lang, rig og kompleks historie. Det betyder, at apologetik ikke er én bestemt ting. Det er snarere en strømning af ideer og praksisser gennem kirkens historie. Det betyder, at hvis man ønsker en præcis definition af apologetik, så er man nødt til at vælge en definition, der inkluderer nogle ting i denne strømning og ekskluderer andre. I næste afsnit vil jeg undersøge, hvordan centrale apologetiske tænkere i det 20. og 21. århundrede har forstået apologetikkens natur.

### Rationel og holistisk apologetik

Jeg vil begynde med at præsentere den rationelle apologetik ved at gøre to nedslag, som jeg finder både repræsentative og indflydelsesrige. Dernæst vil jeg ligeledes gøre to nedslag, som eksemplificerer en holistisk tilgang til apologetik.

R.C.Sproul, John H.Gerstner og Arthur W. Lindsay definerer apologetik på følgende måde i *Christian Apologetics* fra 1984: »Apologetics is the reasoned defence of the Christian religion« (Sproul, Gerstner og Lindsay 1984, 13). Ordet »reasoned« skal i denne kontekst forstås dobbelt. For det første betyder det, at apologetik er at forsvare den kristne tro *med argumenter*. For det andet skal »reasoned« også forstås normativt. Det er at forsvare kristendommen med *fornuftige* argumenter. Argumenterne skal altså ikke bare virke i den forstand, at de overbeviser anklageren om, at anklagen er ugyldig. De skal også være i overensstemmelse med fornuften.

Teolog og filosof William Lane Craig definerer apologetik inden for samme metaforståelse. I bogen *Reasonable Faith*, der i dag er en af de mest indflydelsesrige evangelikale bøger om apologetik, definerer Craig apologetik på følgende måde: »Apologetics ... is that branch of Christian theology that seeks to provide a rational justification for the truth claims of the Christian faith. Apologetics is thus primarily a theoretical discipline, though it has a practical application« (Craig 2008, 15). Craig forstår således primært apologetikken som en teoretisk disciplin, der søger at begrunde (justify) den kristne tro. Den kan dog anvendes i praksis til at overbevise mennesker om kristendommens sandhed. Det betyder, at apologetik primært er en teoretisk disciplin koblet til epistemologi, kritisk tænkning og argumentation.

Der findes dog også kristne tænkere, som forstår apologetikken bredere. Den meta-apologetik, jeg vil præsentere nedenfor, befinder sig i forlængelse af denne tradition. C. Stephen Evans åbner *New Dictionary of Christian Apologetics* fra 2006 med følgende korte definition af apologetik: »Apologetics is the art of persuasion« (Evans 2006, 3). Apologetik er således (modsat Craig) primært en praktisk disciplin, der sigter mod at overbevise samtalepartneren. Det betyder ikke, at epistemologi, kritiske tænkning og argumentation dermed opgives. Det betyder, at de skal ses i en større ramme. Apologetik er således ikke primært en disciplin, der læner sig op ad erkendelsesteorien men op ad retorikken. Apologetik er altså, kort sagt, kristen retorik.

Når man definerer apologetik som persuasion (og ikke argumentation), bliver det tydeligt, at der findes andre veje til at overbevise end via argumenter. Apologetikken omfatter således mere end det argumentative. En sådan forståelse finder man blandt andet hos teologen Alister McGrath, der mener, at apologetikken har to opgaver. For det første skal den vise, at den kristne tro er en intellektuelt legitim mulighed. Dette svarer til den apologetiske forståelse, vi fandt hos Sproul, Gerstner, Lindsay og Craig. Men McGrath stopper ikke der. Apologeten skal også vise, at evangeliet er ønskværdigt, eksistentielt relevant og transformativt (McGrath 1993, 52, 211; 2012, 22). Apologeten skal således ikke blot vise, at den kristne tro er sand (eller en mulig sandhedskandidat). Hun skal også vise, at den er smuk og attraktiv. Men hvordan gør hun det? Skal hun vise det med argumenter? Selvom argumenter har en vis relevans i denne henseende, så findes der mere effektive og direkte midler. Historier og billeder har en særlig evne til at berøre vores følelser og fylde os med længsel eller væmmelse (McGrath 2019, 92). Dette er kernen i det, jeg kalder imaginativ apologetik nedenfor.

Pointen er, at der groft sagt findes to overordnede forståelser af apologetikkens natur. Den rationelle apologetik forstår apologetik som et forsøg på at vise den kristne tros sandhed med rationelle argumenter. Den holistiske apologetik forstår apologetik som en persuasiv praksis, der ikke nødvendigvis er begrænset til rationelle argumenter. Den klassiske evangelikale apologetik forudsætter, at apologetik er rationel apologetik. De sidste 30 år synes der dog at være sket en vending mod retorik inden for apologetikken. Meta-forståelsen af apologetik er således skiftet mod det, jeg kalder holistisk apologetik

(Nielsen 2022, 24-27). Dette indebærer ikke nødvendigvis en afstandtagen til fornuft og argumenter. Blot at disse ses i en større teoretisk ramme.

### Klassifikation af apologetik

Inden for de to meta-forståelser af apologetik findes der en række skoler, som praktiserer apologetik på forskellige måder. I det følgende vil jeg først præsentere det, som jeg anser for at være den i dag mest indflydelsesrige præsentation og diskussion af apologetiske skoler inden for rationel apologetik. Dernæst vil jeg præsentere ansatserne til en typologi for holistisk apologetik, som findes i en artikel af teologen Kevin Vanhoozer.<sup>4</sup>

*Five Views on Apologetics* (herefter FVA) fra 2000 er en debatbog, der lader fem apologeter præsentere deres position og kommentere på de andres positioner. Den første skole kaldes *klassisk apologetik* og repræsenteres af William Lane Craig. Denne metode indeholder to argumentative trin: Først bruger den filosofiske argumenter til at vise Guds eksistens. Dernæst bruger den historiske argumenter til at vise, at Jesus er Guds søn.

Den anden skole kaldes *evidentiel apologetik* og repræsenteres af Gary Habermas. Denne metode går direkte til de historiske argumenter og særlig argumentet for Jesus opstandelse. Hvis det på baggrund af historisk evidens kan sandsynliggøres, at Jesus opstod fra de døde, så viser man dermed også Guds eksistens. Derfor er trin 1 i den klassiske apologetik unødvendig. Den tredje position kaldes *kumulativ apologetik* og repræsenteres af Paul Feinberg. Denne skole skelner ikke mellem historisk og filosofisk argumentation. Den bruger blot alle relevante argumenter og rækkefølgen er principielt set ligegyldig. Den interne diskussion i FVA mellem disse tre skoler viser tydeligt klassifikationens svaghed, for de er dybest set enige om det meste.

Den fjerde position adskiller sig dog fra de tre første. Den kaldes *præsuppositionel apologetik* (presuppositional apologetics) og repræsenteres af John Frame. De tre første skoler begynder med en observation (evidens), som samtalepartneren ikke ser nogen grund til at betvivle (f.eks. universets fin-tuning). Herefter argumenterer apologeten, at denne observation bedst forklares af det kristne livssyn. Dermed sandsynliggør observationen den kristne tro. Den præsuppositionelle apologet går et skridt tilbage. Frame hævder, at når den ikke-kristne tænker og argumenterer, så forudsætter han dermed ubevidst den kristne Guds eksistens. Dermed er argumentets indhold ligegyldigt og de tre første skoler bliver overflødige. Der er altså her muligvis tale om en mere substantiel forskel mellem to grundlæggende apologetiske skoler.

Sidste position kaldes *reformert epistemologi* og repræsenteres af Kelly James Clark. Kernen i denne position er påstanden om, at det kan være rationelt at tro på Gud, selvom man ingen evidens har for det, hvis Gud har skabt mennesket med en naturlig gudserkendelse (*sensus divinitatis*) eller givet det Helligånden (Cowan 2000, 17-20).<sup>5</sup> Det er de andre repræsentanter stort set enige i, så denne »skole« ses nok bedre som en tilføjelse til de andre end som et alternativ.

Overordnet set efterlader FVA os altså ikke med fem skoler men blot med to. Steven Cowan, som har redigeret FVA, skriver i indledningen, at skolerne mere handler om argumentativ strategi end om epistemologi (Cowan 2000, 10-14). Denne kommentar forstår jeg snarere som en refleksion, skrevet efter at de andre bidrag er skrevet, end som et strukturerende princip. Ideen om argumentativ strategi hører mere naturligt hjemme inden for retorikken end inden for epistemologien. Alligevel tilgår bidragsyderne diskussionen, som om de kommer fra forskellige epistemologiske positioner, hvilke bidrager til forvirringen. Jeg tror, der kan gives en bedre klassifikation af argumentativ apologetik end den, man møder i FVA. Mit bidrag til diskussionen af apologetikkens klassifikation handler dog ikke primært om at give en bedre klassifikation af argumentativ apologetik men om at sætte den argumentative apologetik ved siden af andre apologetiske strategier.

Inden for den apologetiske diskurs findes der ikke nogen klassifikation med udgangspunkt i en holistisk forståelse af apologetik. Den amerikanske teolog Kevin Vanhoozer tegner dog konturerne af en mulig klassifikation i artiklen »Theology and Apologetics« fra 2006, hvor han forsøger at afklare forholdet mellem apologetik og teologi.

Vanhoozer sammenfatter sin tilgang til apologetik i følgende tre nøgleord: »propositions, plots, and practices« (Vanhoozer 2006, 43). Det første nøgleord »propositioner« henviser til argumentation. På dette punkt ligger Vanhoozer altså i forlængelse af en klassisk forståelse af apologetik (om end han er kritisk over for apologetisk argumentation, der tager udgangspunkt i oplysningstidens overdrevne fornuftsdyrkelse). Apologetik er rationel argumentation. Han stopper dog ikke der, for han mener, at apologetikken skal tale til hele mennesket. Dermed er apologetikken nødt til at gå ud over fornuften. Det bringer ham til det, han kalder »kulturel apologetik«. Apologetikken skal tale til vores forestillingsevne. Den skal vise kristendommens skønhed. Når han bruger ordet »plots«, er det fordi, narrativer spiller en afgørende rolle i at hjælpe mennesker til at se kristendommens skønhed. Det tredje og sidste element i hans apologetiske tænkning henter han i den postliberale teologiske tradition. Kernen er, at kristne med deres liv skal vise, at den kristne tro er sand (Vanhoozer 2006, 35-43). Afslutningsvist sammenfatter han de tre tilgange til apologetik: »[W]hat is needed today is an enlarged vision of what apologetics involves that integrates logical arguments, the narrative imagination, and faithful practices, all for the sake of bearing witness in word and deed to the wisdom of God embodied in Jesus« (Vanhoozer 2006, 42). Han formulerer således ansatserne til en ny klassifikation af apologetik. I det følgende vil jeg udvikle et nyt rammeværk for apologetik med udgangspunkt i Vanhoozers tre typer apologetik.

### En ny forståelse af apologetik

Anden del af artiklen er inddelt i fire afsnit. Først vil jeg præsentere fire grundlæggende spørgsmål, som kan bruges til at skelne mellem forskellige meta-apologetiske positioner. Samtidig vil jeg tegne konturerne af det, jeg kalder holistisk apologetik. Dernæst vil

jeg præsentere begreberne »apologetisk metode« og »apologetisk metodologi«. I tredje afsnit vil jeg præsentere fem apologetiske metoder. Og i sidste afsnit vil jeg vende tilbage til artiklens overordnede spørgsmål.

### Meta-apologetik: fire grundlæggende spørgsmål

Enhver meta-apologetisk position er nødt til at forholde sig til fire grundlæggende spørgsmål: Er apologetik en position eller et felt? Hvilken type praksis er apologetik? Hvad er målet? Hvem er målgruppen? I det følgende vil jeg skitsere mulige svar og tegne konturerne af holistisk apologetik.

Er apologetik en position eller et felt? Apologetik anklages ofte for at være en teologisk position, som forudsætter en uholdbar fornuftsforståelse arvet fra oplysningstiden. En sådan kritik af apologetik finder man eksempelvis hos Myron B. Penner i *The End of Apologetics* fra 2013. Penner skriver i bogens indledning, at han har skrevet en bog *mod* apologetik. Nogle få sider senere korrigerer han dog sig selv. Bogen er blot skrevet *mod modernistisk* apologetik. For i virkeligheden ønsker han ikke, at kirken skal opgive apologetik. Det kirken har brug for, er en ny form for apologetik, der opgiver den rationalisme, som den ofte er associeret med (Penner 2013, 4-13). Apologetik kan således forstås enten som et teologisk *felt* eller som en teologisk *position*. Jeg bruger termen til at referere til et felt. Spørgsmålet er så, hvilket felt der er tale om? Jeg mener, det er mest naturligt at se det apologetiske felt som en del af praktisk teologi. Hvis praktisk teologi er refleksion over kristen praksis, så må feltet apologetik være refleksion over apologetisk praksis. Denne refleksion trækker, ligesom praktisk teologi, på andre felter som epistemologi, systematisk teologi, psykologi, kirkehistorie, empirisk teologi osv.

Hvilken type praksis er apologetik? Ordet »apologetik« leder tankerne hen på »forsvar«. Apologetik er at *forsvare* den kristne tro. Ordet »forsvar« kan dog betyde flere forskellige ting. Hvis vi tager udgangspunkt i den antikke juridiske kontekst, som ordet stammer fra, så henviser »apologetik« til den anklagedes forsøg på at *overbevise* dommerne om, at anklagen er uberettiget. Det giver altså god mening at forstå apologetik som en *persuasiv* praksis. Det er værd at bemærke, at apologetikken og retorikken deler rødder i det antikke retssystem. Aristoteles skelner i *Retorik* mellem tre forskellige retoriske taler: den politiske tale, retstalen og lejlighedstalen (Aristoteles 2002, 42). Han var altså optaget af, hvordan man kunne holde en *overbevisende forsvarstale*. Alternativet til at forstå apologetik som en persuasiv praksis er at forstå det som en epistemisk begrundelse af kristen tro (jf. Craig ovenfor). Når man læser bøger om apologetik kan man let få det indtryk, at apologetik udelukkende handler om argumentation. Men disse bøger har altid den uudtalte forudsætning, at argumentationen præsenteres for at overbevise læseren. Det er altså svært at komme uden om, at apologetik dybest set er en persuasiv praksis.

Hvad er apologetikkens mål? Den rationelle apologetik kan have en tendens til at se apologetikken som rettet mod at ændre menneskers formodninger og overbevisnin-



ger. Den holistiske apologetik, jeg konstruerer her, sigter mod at hjælpe mennesker til tro. Forskellen er, at hvor den første kun retter sig mod forstanden, så retter den sidste sig også mod følelser og handlinger. Den holistiske apologetik har det hele menneske for øje, som Vanhoozer pointerede ovenfor. Denne pointe hænger sammen med spørgsmålet om metode, som vi kommer til nedenfor. Når vi udvider apologetikkens mål, så bliver det også nødvendigt at udvide den metodisk. De metoder, som nedenfor føjes til den argumentative metode, sigter i højere grad på menneskets følelser end på dets overbevisninger.

Spørgsmålet om apologetikkens mål har også et andet aspekt. Søger apologeten at vise, at kristendommen er sand? Eller både god og sand? Argumenter sigter mod at sandsynliggøre, at en påstand eller teori er sand eller falsk. Og i en vis forstand kan de også vise, at det er sandt at noget er godt. Men det kan de kun gøre, hvis de befinder sig i et system, hvor grundlæggende værdier allerede er etableret. Argumenter kan dog i sig selv ikke etablere disse værdier. De kan kun slutte fra dem. Grundlæggende værdier etableres ikke af argumenter men af erfaringer: Vi oplever, at noget er godt (se Nielsen 2022, 255-268). Den holistiske apologetik søger at lade mennesker erfare Guds godhed frem for blot at erkende den kognitivt. På den måde søger den holistiske apologetik at vise Guds godhed på en anden og mere grundlæggende måde end den rationelle apologetik.

Hvem er apologetikkens målgruppe? Retter apologetikken sig mod ikke-kristne eller mod både kristne og ikke-kristne? Jeg mener, at apologetik følger af næstekærlighedsbuddet. God apologetik gavner og beriger medmennesket. Derfor skelner jeg heller ikke mellem kristne og ikke-kristne. Tro er mere et kontinuum end et enten-eller. Apologetik kan derfor også hjælpe den kristne med at vokse i troen. Dernæst vil jeg gerne undgå den os-dem tænkning, som følger med, hvis man identificerer målgruppen som ikke-kristne. En sådan os-dem-tænkning kan let fordreje sandhedssøgen til kampsport, hvor tilskuerne hepper på deres kandidat. Det grundlæggende problem er, at dermed bliver sejr og ikke sandhed apologetikkens mål.<sup>6</sup>

### **Apologetisk metode og metodologi**

Jeg forstår altså apologetik som en persuasiv praksis, hvor en kristen søger at overbevise samtalepartneren om, at den kristne tro er god og sand. Eller mere populært sagt: Apologetik er at hjælpe mennesker til tro.<sup>7</sup> Men hvordan gør man det? I det følgende vil jeg præsentere en ny klassifikation af apologetiske metoder. Men før jeg når til den, vil jeg først klargøre, hvad jeg mener med metode.

Uddannelses-forskerne Peter Clough og Cathy Nutbrown sammenligner en metode med en madopskrift. Opskriften fortæller, hvad man skal gøre med ingredienserne for at lave en bestemt madret. På samme måde er det med metoden. Den fortæller, hvordan man laver A (ingredienserne) om til B (madretten). Metodologi er refleksion over metodevalg (Clough og Nutbrown 2012, 25-31). Hvorfor har man valgt denne metode



og ikke en anden? Virker metoden overhovedet? Kunne man have nået målet med en anden og bedre metode? Den apologetiske metode fortæller altså, hvad man (i teorien) skal gøre for at føre den anden nærmere troen. Apologetisk metodologi er refleksion over de forskellige apologetiske metoders natur, legitimitet og effektivitet.<sup>8</sup>

Det er i denne sammenhæng vigtigt at bemærke, at metoder altid anvendes i en konkret kontekst. Metoder er generaliseringer. Men når en metode møder en konkret kontekst, er det muligt, at der er faktorer, der gør, at metoden ikke fører til målet. Det gælder særligt, når man som i apologetikken har med mennesker at gøre. De apologetiske metoder nedenfor beskriver faktorer, der har persuasiv kraft. Men dermed er der ikke tale om en manual til omvendelse. Apologetik er altid *kontekstuel apologetik*. Den apologetiske praksis skal altid tage udgangspunkt i det konkrete menneske, man står overfor, og ikke i en generisk menneskeforståelse.

### Fem apologetiske metoder

Med ovenstående in mente vil jeg i det følgende kort præsentere fem apologetiske metoder.<sup>9</sup> I artiklens sidste del vil jeg diskutere, om det er hensigtsmæssigt at kalde alle fem apologetik.

Den første metode kalder jeg *argumentativ apologetik*. Kernen er, at apologeten søger at overbevise samtalepartneren med rationelle argumenter. Denne metode kan videre forgrenes på fire punkter: epistemologi, argumentation, berettigelse og argumentativ strategi. De første tre af disse hænger naturligt sammen og kan kaldes den epistemiske side af argumentativ apologetik. Den argumentative apologetiks mål er at finde ud af, om den kristne tro er rationelt berettiget. Det vil sige, hvor sandsynligt det er, at den er sand. Berettigelsen findes på baggrund af en vurdering af alle relevante argumenter. Disse argumenter forudsætter dog altid en større epistemologisk ramme. Argumentative positioner adskiller sig altså fra hinanden i forhold til, hvilken epistemologi de forudsætter, hvilke argumenter de finder relevante og overbevisende, og hvilken konklusion de når frem til med hensyn til kristendommens berettigelse. Argumentativ strategi hører til den retoriske side af argumentativ apologetik. Det handler om, hvordan argumenterne skal præsenteres, for at de bliver hørt og forstået. De klassiske apologetiske skoler nævnt ovenfor placerer sig ikke på én af disse akser men sammenblender dem. Der er derfor brug for, at det apologetiske felt i fremtiden udvikler en bedre og mere hjælpsom systematisering af positioner inden for den argumentative apologetik.

Den anden metode kalder jeg *imaginativ apologetik*. Imaginativ apologetik adskiller sig fra argumentativ apologetik i henhold til mål og middel. Hvor argumentativ apologetik søger at sandsynliggøre kristendommens sandhed (mål) med argumenter (middel), så søger den imaginative apologetik at vise kristendommens skønhed (mål) med historier og billeder (middel). Forskellen mellem de to faktorer kommer til udtryk i et berømt citat af Dostoevsky:

I believe that there is nothing lovelier, deeper, more sympathetic, more rational, more manly, and more perfect than the Saviour; I say to myself with jealous love that not only is there no one else like Him, but that there could be no one. I would even say more: If anyone could prove to me that Christ is outside the truth, and if the truth really did exclude Christ, I should prefer to stay with Christ and not with truth. (Dostoevsky 1914, 71)

Pointen er, at menneskets overbevisninger og eksistentielle valg ikke kun er formet af fornuft. De er også formet af, hvad det finder smukt og attraktivt. Man kan i princippet vise kristendommens skønhed og godhed med argumentation. Men en sådan argumentation vil altid opleves overfladisk i sammenligning med *erfaringen* af, at noget er godt og smukt. Historier og billeder har på en anden måde end argumenter evnen til at vække sådanne erfaringer. McGrath bruger C. S. Lewis til at beskrive denne pointe i følgende citat:

A parable is truth enfolded in a narrative, which must be allowed to remain a story rather than being converted into some timeless abstract truth. As C. S. Lewis noted, it is by enjoying and engaging a narrative that »we come nearest to experiencing as a concrete what can otherwise be understood only as an abstraction.« Narratives allow us to tell what it is like to taste reality, before we attempt to capture it in abstract terms. (McGrath 2019, 92)

Der er således en iboende sammenhæng mellem historier og skønhed, der gør imaginativ apologetik til en distinkt metode.<sup>10</sup>

Den tredje metode kalder jeg *kommunitaristisk apologetik*.<sup>11</sup> En sådan tilgang finder man eksempelvis hos teologen Stanley Hauerwas, der mener, at kirken kun må tiltrække dem udenfor ved at være trofaste mod historien om Jesus (Hauerwas 2001a, 41). Hans grundlæggende tanke er, at Guds godhed er tiltrækkende. Guds godhed kropsliggøres i Jesu liv og død. Så når kristne lever trofast mod historien om Jesus, så kommer de til at kropsliggøre Guds godhed. Dermed bliver deres liv apologetiske: De tiltrækker mennesker til kirken (Nielsen 2022, 156-62). Betoningen af vigtigheden af det levede liv kan også findes hos William Lane Craig, der ellers for mange er symbolet på argumentativ apologetik. Ifølge Craig er den ultimative apologetik apologetens *liv* og ikke hendes *ord*. Den ultimative apologetik er at kropsliggøre Jesu kærlighed (Craig 2008, 407).<sup>12</sup>

Den fjerde metode kalder jeg *social apologetik*. Kernen i metoden er, at vores indbyrdes relationer i høj grad påvirker vores overbevisninger, da vi er relationelle væsener. Vi bevæges mere eller mindre bevidst til at tro det samme som vores forældre, venner og forbilleder. Om dette bør kaldes apologetik kan godt betvivles. Jeg kender i al fald ikke til andre steder, hvor det er omtalt som apologetik. Jeg inkluderer det dog her, da

det i høj grad har betydning for den apologetiske praksis. Den apologetiske refleksion er nødt til at tage højde for sociale relationer, hvis den vil forstå den apologetiske praksis.

Den femte og sidste metode er *experientiel apologetik*.<sup>13</sup> Kernen er, at religiøse erfaringer i høj grad former menneskets tro. Selvom man ikke direkte kan frembringe religiøse erfaringer, så synes det sandsynligt, at man kan skabe rum for sådanne erfaringer, eksempelvis gennem bøn og gudstjenester.<sup>14</sup>

Efter således at have præsenteret fem måder, hvorpå apologeten kan øve indflydelse på samtalepartneren, vil jeg afslutningsvist vende tilbage til artiklens hovedspørgsmål.

### Hvad er apologetik?

Der findes ikke noget objektivt sandt svar på, hvad apologetik er. Apologetik er en social konstruktion. Det betyder, at begrebet »apologetik« betyder det, som vi bruger det til at betyde. Spørgsmålet om apologetikkens natur og metode er derfor i sidste ende et valg. Det betyder ikke, at virkeligheden så dermed også er en konstruktion. Sociale relationer påvirker eksempelvis vores tro, om vi kalder det apologetik eller ej. Om vi skal kalde det apologetik eller ej er primært et spørgsmål om kommunikative hensyn.

Er det hensigtsmæssigt at kalde alle fem metoder apologetik? Den holistiske tilgang til apologetik, som jeg har beskrevet og udviklet i artiklen, udvider apologetik-begrebet og finder det derfor naturligt at tage alle fem med. Det er ikke forkert at vælge at forstå apologetik som rationel apologetik og dermed som afgrænset til argumenter. Man skal blot være opmærksom på den grænse, man trækker, og kommunikere den klart. Dernæst skal man være opmærksom på, at der også findes relevante ting på den anden side af denne grænse. Et smalt begreb er ikke i sig selv et problem, så længe det ikke begrænser ens perspektiv.

Det er også legitimt at drage et skel mellem de to første og de tre sidste metoder. De to første er verbale og aktive. De tre sidste er mere non-verbale og passive. Man kan aktivt præsentere et argument eller fortælle en historie. Men den persuasive kraft, der kommer af livsstil, relationer og religiøse erfaringer kan man ikke direkte frembringe. Den opstår, når man gør noget andet. Dermed er de tre sidste metoder mere passive og indirekte end de to første metoder. Denne forskel kan man godt bruge i en definition af apologetik. Man skal blot være opmærksom på, at man dermed udelader metoder, som kaldes »apologetik« i litteraturen.

Mit hovedargument for at vælge et holistisk apologetik-begreb er, at apologetikken som felt har brug for at udvide sin horisont. Den nye ramme, som jeg har præsenteret i denne artikel, tydeliggør relationen mellem apologetik og en række andre felter som retorik, psykologi og etik. Tydeliggørelsen af disse relationer er afgørende for, at apologetikken som felt forstår, hvad der foregår i den apologetiske praksis. Samme effekt kan man få, selvom man fastholder apologetik som rationel apologetik, hvis man sætter det ind i en større persuasiv-kontekst beskrevet af et andet begreb, som eksempelvis »mission«. Om man gør det ene eller det andet er ikke så vigtigt. Det vigtige er, at det

apologetiske felt forholder sig systematisk og nuanceret til en lang række spørgsmål, der går ud over de spørgsmål, som almindeligvis behandles inden for feltet. Apologetikken er eksempelvis nødt til at forholde sig til spørgsmål om næstekærlig persuasion, følelsernes natur, kognitive fordomme, manipulation, troens natur, Guds skjulthed og korsets forargelse. Den er nødt til at forholde sig til andre felter som etik, psykologi, sociologi, retorik, litteratur og historie og ikke kun til teologi, epistemologi og argumentationsteori, som den ofte har gjort. Arbejdet med at gennemtænke apologetikken er således kun lige begyndt på en lang række områder.

## Konklusion

Jeg har i denne artikel undersøgt apologetikkens natur og metode. Jeg har skelnet mellem to meta-forståelser af apologetik, som jeg har kaldt *rationel* og *holistisk apologetik*. Den rationelle apologetik søger at overbevise samtalepartneren om kristendommens sandhed ved hjælp af rationelle argumenter. Den holistiske apologetik søger at overbevise samtalepartneren om kristendommens godhed og sandhed ved hjælp af alle legitime midler. Den holistiske forståelse af apologetik begrænser dermed ikke apologetikken til rationelle argumenter. Inden for den rationelle apologetik har man ofte identificeret en række apologetiske skoler. Ovenfor har jeg kort præsenteret klassisk apologetik, evidentiell apologetik, kumulativ apologetik, præsuppositionel apologetik og reformert epistemologi. Denne klassifikation finder jeg ikke særlig hjælpsom. Jeg har derimod inden for det holistiske paradigme præsenteret fem apologetiske metoder: argumentativ, imaginativ, kommunitaristisk, social og experientiel apologetik. Afslutningsvist argumenterer jeg for, at der ikke findes noget objektivt sandt svar på spørgsmålet om, hvad apologetik er. Apologetik er en social konstruktion. Den store styrke ved en holistisk forståelse er, at den tydeliggør relationen mellem apologetik og en række andre felter. Det er min overbevisning, at det apologetiske felt har brug for at hæve blikket fra epistemologien og argumenterne og se den større kontekst, som den apologetiske praksis befinder sig i. Det holistiske apologetiske begreb er en hjælp til dette.<sup>15</sup>

## Noter

- 1 I artiklen antager jeg, at apologetik er *kristen* apologetik. Begrebet kan også bruges i forbindelse med andre religioner (f.eks. muslimsk apologetik) eller kirkelige traditioner (f.eks. katolsk apologetik).
- 2 Denne artikel bygger videre på min ph.d.-afhandling om apologetikkens natur og metode (Nielsen 2022). For mere omfattende undersøgelser, analyser og diskussioner af apologetikkens natur henviser jeg derfor til afhandlingen (særligt kapitel 2). Denne artikel
- 3 Nedenfor præsenterer jeg en række eksempler på de to positioner. For flere eksempler på rationel apologetik se Aiken 1917; Richardson 1947; Carnell 1948; Ramm 1961; Til 2003; Geisler 1999; Kreeft og Tacelli 1994; Cowan 2000; Boa og Bowman 2005; Birkett 2006. For flere eksempler på holistisk apologetik se

- Hauerwas 2001b; Stackhouse 2002; Milbank 2011; Davison 2011a; Op 2011; Toren 2011; Penner 2013; Graham 2017.
- 4 For andre klassifikationer og diskussioner af disse se Lewis 1976; Clark 1993; Geisler 1999, 70-82; Boa og Bowman 2005.
  - 5 Se Plantinga 2000.
  - 6 En dybdegående diskussion af apologetikkens etik kan findes i kapitel syv af min afhandling *Apologetics Beyond Arguments*.
  - 7 En så bred definition af apologetik udviser grænserne mellem evangelisation, mission, forkyndelse, kateketik og sjælesorg. Disse praksisser har alle det til fælles, at de er persuasive. Fra et systematisk perspektiv giver det derfor god mening at gruppere dem grundet ligheden. Om man bruger ordet »apologetik« eller et andet ord til at betegne denne gruppe er for så vidt ligegyldigt. Det er dog stadig berettiget at fastholde de forskellige ord i en kirkelig praksis. Ordene eksisterer, fordi de er fundet nyttige i praksis. Der er således forskel på, om man tilgår spørgsmålet om betydningen af ordet »apologetik« fra et systematisk eller kirkeligt perspektiv. Betydningsforskelle, der er relevante fra ét perspektiv, kan være irrelevante fra et andet. Begge brug er legitime. Det vigtige er, at man er opmærksom på, hvad ordet bruges til at betyde i den givne kontekst.
  - 8 Kapitel 7-9 af min afhandling *Apologetics Beyond Apologetics* er en metodologisk diskussion af tre apologetiske metoder.
  - 9 Ansatserne til de fem metoder kan findes følgende to steder. Aristoteles fremstiller i værket *Retorik* de tre kendte appelformer *logos, ethos* og *pathos*, der svarer til metode 1-4 nedenfor (Aristoteles 2002, 34, 68-69, 113). Socialpsykolog Jonathan Haidt fremstiller tre grundlæggende persuasive faktorer: argumenter, intuitioner og socialitet (Haidt 2008, 1028-30). Disse svarer til metode 1, 2 og 4.
  - 10 Metoden kan findes udfoldet i Alister McGraths forfatterskab (McGrath 2008; 2012; 2017; 2019). Bogen *Imaginative Apologetics* er også et vigtigt bidrag (Davison 2011b).
  - 11 Et andet muligt navn er kropsliggjort (embodied) apologetik, da kernen i metoden er, at kristne skal kropsliggøre den kristne tradition. Navnet »kommunitaristisk apologetik« er givet, fordi metoden er hentet i den kommunitaristiske tradition, og fordi fællesskabet spiller en afgørende rolle i kropsliggørelsen.
  - 12 For en udfoldning af metoden se Gibbs 2015; Graham 2017.
  - 13 Begrebet findes hos Geisler, der betoner værdien af religiøs erfaring som en del af et argument (Geisler 1999, 80). En lignende position findes hos Kenneth Boa og Robert Bowman, som kalder den fideisme (Boa og Bowman 2005, 36, 338, 363, 370), og hos Gordon Lewis, som kalder den mysticisme (Lewis 1976, 151-53).
  - 14 Vigtigheden af religiøse erfaringer for overgang fra udefineret tro til personlig kristen tro er påvist i en dansk kontekst af Anne Mie Skak Johanson (Johanson 2022).
  - 15 Jeg vil gerne takke Michael Agerbo Mørch og Kurt Christensen for at have læst og kommenteret en tidligere udgave af denne artikel.

## Litteratur

- Aiken, Charles F. 1917. »Apologetics«. *The Catholic Encyclopedia: An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, redigeret af Charles G. Herbermann, Edward Pace, Conde B. Pallen, Thomas J. Shahan og John J. Wynne, 1664-79. New York: Robert Appleton Company. <https://www.ccel.org/ccel/herbermann/cathen01.pdf>.
- Aristoteles. 2002. *Retorik*. Oversat af Thure Hastrup. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Barth, Karl. 1968. *The Epistle to the Romans*. Oversat af Edwyn C. Hoskyns. Oxford: Oxford University Press.

- Birkett, Kirsten R. 2006. »Christian Apologetics: Is it Viable in a Post-Christian Culture«. *New Dictionary of Christian Apologetics*, redigeret af Gavin McGrath, W. C. Campbell-Jack og C. Steven Evans. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press.
- Boa, Kenneth og Robert M. Bowman. 2005. *Faith Has Its Reasons: Integrative Approaches to Defending the Christian Faith*. Second edition. Downers Grove: InterVarsity Press.
- Carnell, Edward John. 1948. *An Introduction to Christian Apologetics: A Philosophic Defense of the Trinitarian-Theistic Faith*. Grand Rapids: W. B. Eerdmans Pub. Co.
- Clark, David K. 1993. *Dialogical Apologetics: A Person-Centered Approach to Christian Defense*. Grand Rapids, Michigan: Baker Books.
- Clough, Peter og Cathy Nutbrown. 2012. *A Student's Guide to Methodology*. London: SAGE.
- Cowan, Steven B. 2000. »Introduction«. *Five Views on Apologetics*, redigeret af Steven B. Cowan og Stanley N. Gundry. Grand Rapids, Mich: Zondervan Academic.
- Craig, William Lane. 2008. *Reasonable Faith: Christian Truth and Apologetics*. Third edition. Wheaton, Illinois: Crossway.
- Davison, Andrew. 2011a. »Introduction«. *Imaginative Apologetics: Theology, Philosophy and the Catholic Tradition*, redigeret af Andrew Davison. London: SCM Press.
- Davison, Andrew, red. 2011b. *Imaginative Apologetics: Theology, Philosophy And The Catholic Tradition*. London: SCM Press.
- Dostoevsky, Fyodor. 1914. »Letter to Mme. N. D. Fonvisin (1854)«. *Letters of Fyodor Michailovitch Dostoevsky to his Family and Friends*, oversat af Ethel Colburn Mayne. New York: The Macmillan Company.
- Evans, C. Steven. 2006. »Christian Apologetics for a New Century: Where We Have Come from, Where We Are Going«. *New Dictionary of Christian Apologetics*, redigeret af Gavin McGrath, W. C. Campbell-Jack og C. Steven Evans. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press.
- Geisler, Norman L. 1999. *Baker Encyclopedia of Christian Apologetics*. Grand Rapids, Michigan: Baker Books.
- Gibbs, Jeremiah. 2015. *Apologetics after Lindbeck: Faith, Reason, and the Cultural-Linguistic Turn*. Eugene, Oregon: Pickwick Publications.
- Graham, Elaine. 2017. *Apologetics without Apology: Speaking of God in a World Troubled by Religion*. Eugene, Oregon: Cascade Books.
- Haidt, Jonathan. 2008. »The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgements«. *Reasoning: Studies of Human Inference and Its Foundations*, redigeret af Jonathan E. Adler og Lance J. Rips, 1025-52. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hansen, Brian K. 2014. »Apologetik i en pluralistisk kontekst. Justin Martyrs apologetiske strategier«. *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 41 (2): 154-68.
- Hauerwas, Stanley. 2001a. *Christian Existence Today: Essays on Church, World, and Living in Between*. Grand Rapids, Michigan: Brazos Press.

- Hauerwas, Stanley. 2001b. *With the Grain of the Universe: The Church's Witness And Natural Theology*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic.
- Johanson, Anne Mie Skak. 2022. »Trosopdagelse i en sekulær kultur«. *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 49 (1): 23-40.
- Kreeft, Peter, og Ronald K. Tacelli. 1994. *Handbook of Christian Apologetics*. Downers Grove, Illinois: IVP Academic.
- Lewis, Gordon Russell. 1976. *Testing Christianity's Truth Claims: Approaches to Christian Apologetics*. Chicago: Moody Press.
- McGrath, Alister E. 1993. *Intellectuals Don't Need God and Other Modern Myths: Building Bridges to Faith Through Apologetics*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan.
- McGrath, Alister E. 2008. *The Open Secret: A New Vision for Natural Theology*. Oxford: Blackwell Publishing.
- McGrath, Alister E. 2012. *Mere Apologetics: How To Help Seekers And Skeptics Find Faith*. Grand Rapids, Michigan: Baker Books.
- McGrath, Alister E. 2017. *Re-Imagining Nature: The Promise of a Christian Natural Theology*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- McGrath, Alister E. 2019. *Narrative Apologetics: Sharing the Relevance, Joy, and Wonder of the Christian Faith*. Grand Rapids, Michigan: Baker Books.
- Milbank, John. 2011. »Foreword«. *Imaginative Apologetics: Theology, Philosophy and the Catholic Tradition*, redigeret af Andrew Davison. London: SCM Press.
- Nielsen, Emil Børty. 2022. »Apologetics Beyond Arguments: An Analysis and Evaluation of the Apologetic Methods of Richard Swinburne, Alister McGrath, and Stanley Hauerwas«. Oslo: MF Norwegian School of Theology, Religion, and Society. Ph.d.-afhandling under publikation.
- Op, Richard Conrad. 2011. »Moments and Themes in the History of Apologetics«. *Imaginative Apologetics: Theology, Philosophy and the Catholic Tradition*, redigeret af Andrew Davison. London: SCM Press.
- Penner, Myron B. 2013. *The End of Apologetics: Christian Witness in a Postmodern Context*. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic.
- Plantinga, Alvin. 2000. *Warranted Christian Belief*. Oxford: Oxford University Press.
- Ramm, Bernard. 1961. *Varieties Of Christian Apologetics*. Grand Rapids, Michigan: Baker Book House.
- Richardson, Alan. 1947. *Christian Apologetics*. Harper & Brothers.
- Schleiermacher, Friedrich. 1850. *Brief Outline of the Study of Theology*. Oversat af William Farrer. Edinburgh: T & T Clark.
- Schleiermacher, Friedrich. 1893. *On Religion: Speeches to its Cultured Despisers*. Oversat af John Oman. London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd.
- Sproul, R. C., John H. Gerstner og Arthur W. Lindsay. 1984. *Classical Apologetics: A Rational Defense of the Christian Faith and a Critique of Presuppositional Apologetics*. Grand Rapids, Michigan: The Zondervan Corporation.



- Stackhouse, John G. 2002. *Humble Apologetics: Defending the Faith Today*. Oxford: Oxford University Press.
- Til, Cornelius Van. 2003. *Christian Apologetics*. Second edition. Phillipsburg, New Jersey: P&R Publishing.
- Toren, Benno van den. 2011. *Christian Apologetics as Cross-Cultural Dialogue*. London: T&T Clark.
- Vanhoozer, Kevin. 2006. »Theology and Apologetics«. *New Dictionary of Christian Apologetics*, redigeret af Gavin McGrath, W. C. Campbell-Jack og C. Steven Evans. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press.

**Forfatter**

Emil Børty Nielsen  
Center for Kristen Apologetik  
Katrinebjergvej 75  
8200 Aarhus N  
emilbn@hotmail.com

---

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktionsuafhængig fagfælle vurdering.